

Realizacja zasad Europejskiej Karty Naukowca i Kodeksu Postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej.

Styczeń 2022

Europejska Karta Naukowca i Kodeksu Postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych to zestaw rekomendacji opublikowanych w 2005 roku przez Komisję Europejską w celu zwiększenia atrakcyjności europejskiego rynku pracy dla naukowców. Rekomendacje obejmują szereg zasad, których powinni przestrzegać pracownicy naukowcy oraz instytucje badawcze i grantodawcze.

Instytucje, które dostosowują swój sposób działania do zaleceń Karty i Kodeksu uzyskują od KE logo „*HR Excellence in Research*”. Fundacja na rzecz Nauki Polskiej jako pierwsza instytucja w Polsce uzyskała to logo w 2012 roku. Wdrażanie Karty i Kodeksu jest jednak procesem ciągłym, polegającym na cyklicznej analizie. Fundacja już dwukrotnie (w latach 2014 i 2017) przeprowadziła wewnętrzną ewaluację naszych działań w tym zakresie. W 2018 r. zgodność działania Fundacji z zasadami Karty i Kodeksu została pozytywnie oceniona przez ekspertów Komisji Europejskiej, co pozwoliło na utrzymanie wyróżnienia „*HR Excellence in Research*”.

W 2021 r. nadszedł czas kolejnego podsumowania. W ciągu lat, które upłynęły od początków wdrażania przez nas Karty i Kodeksu, nastąpiły istotne zmiany w ofercie Fundacji, sposobie i warunkach jej funkcjonowania oraz prawnym otoczeniu. Wiele zidentyfikowanych wcześniej wyzwań udało się podjąć, jednocześnie pojawiły się nowe.

Idee przyświecające Europejskiej Karcie Naukowca i Kodeksowi Postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych są spójne z celami Fundacji, której zależy na podnoszeniu standardów pracy badawczej, na zwiększaniu atrakcyjności zawodu naukowca i warunków pracy badawczej oraz na wspieraniu mobilności i współpracy sektorowej. Wzorce i standardy zawarte w tych dokumentach oraz dobre praktyki stosowane przez inne instytucje wdrażające Kartę i Kodeks stały się ważnym elementem strategii i zasad jej działania FNP.

Jako instytucja grantodawcza, Fundacja wdraża zalecenia Karty i Kodeksu w dwóch podstawowych zakresach: (1) prowadzenia własnych konkursów oraz (2) oczekiwań wobec swoich beneficjentów. W pierwszym przypadku chodzi przede wszystkim o sposób traktowania naukowców, oceny ich kompetencji, selekcji wniosków do finansowania i zasad współpracy z nimi. W drugim – o zapewnienie otwartych zasad rekrutacji i odpowiednich warunków pracy w finansowanych projektach. W ostatnich latach ten drugi aspekt odgrywa coraz istotniejszą rolę, ponieważ programy Fundacji w coraz większym stopniu przesuwały się w stronę finansowania zespołów, konsorcjów a nawet jednostek badawczych. Poniżej przedstawione zostało krótkie podsumowanie działań FNP w tym zakresie.

Ocena i selekcja wniosków

Proces oceny wniosków w Fundacji jest ściśle oparty na kryteriach jakościowych. Wskaźniki bibliometryczne nigdy nie są wyznacznikiem oceny. Fundacja jest sygnatariuszem tzw. Deklaracji z San Francisco (*The San Francisco Declaration on Research Assessment – DORA*), postulującej, by podstawą oceny badacza, dokonywaną przy okazji jego awansu lub starania się o środki na badania naukowe, była jakość osiągnięć naukowych i ich wpływ na rozwój dziedziny naukowej, a nie parametry bibliometryczne takie jak np. Impact Factor.

Najważniejszym kryterium jest oryginalność osiągnięć badawczych. Jednocześnie, w zależności od celu programu, stosowane są inne kryteria i oceniane są dokonania w innych obszarach, np. komercjalizacji.

Fundacja wspiera naukowców na różnych etapach kariery, oceniając ich dorobek adekwatnie do ścieżki i fazy ich rozwoju zawodowego. W ocenie dorobku oraz kryteriach udziału w konkursach Fundacja bierze pod uwagę przerwy w karierze, np. związane z rodzicielstwem.

Fundacja nie stosuje kryterium wieku biologicznego w żadnym ze swoich programów poza programem START, którego celem jest wyróżnienie najzdolniejszych młodych uczonych i zachęcenie ich do dalszego rozwoju naukowego.

Przy ocenie osiągnięć, w badawczych miejsce najlepszych publikacji z ostatnich 3-5 lat, wnioskodawcy proszeni są o przedstawienie swoich najlepszych publikacji, bez względu na to, kiedy się ukazały.

Aby zapewnić przestrzeganie tych zasad, Fundacja wprowadziła szczegółowe instrukcje dla ekspertów oceniających wnioski. Proces oceny i selekcji wniosków podlega wewnętrznej ewaluacji. Fundacja przeprowadza również badania opinii ekspertów oceniających wnioski, aby sprawdzić, jak ten proces wygląda z ich perspektywy. Kluczowym elementem ewaluacji jest także badanie doświadczeń samych uczestników konkursów.

Gwarantem rzetelnej i kompetentnej oceny wniosków jest przede wszystkim staranny dobór ekspertów (recenzentów i panelistów). W okresach prowadzenia konkursów, Fundacja angażuje nawet powyżej 1200 ekspertów rocznie, wyszukując na całym świecie najlepszych specjalistów w danym obszarze. 80% tego grona stanowią badacze zagraniczni.

Jednym z podstawowych wyzwań, jakim musi sprostać Fundacja jako organizacja grantodawcza jest unikanie konfliktu interesów. Służy temu m.in. staranny proces dobierania ekspertów oceniających wnioski. Fundacja wypracowała także definicję konfliktu interesów, a każda osoba (zarówno eksperci zewnętrzni, jak i pracownicy FNP), zanim zostanie zaangażowana w ocenę, podpisuje odpowiednie oświadczenie o braku konfliktu interesów. Wypracowano również procedurę postępowania w przypadku wystąpienia potencjalnego konfliktu interesów.

Podnoszeniu jakości procesu oceny służy także udostępnianie kandydatom treści recenzji i zanonimizowanych opinii ekspertów. Zależy nam na umożliwieniu kandydatom ustosunkowania się do stawianych zarzutów i dyskusji z ekspertami na etapie paneli. Rzetelne i wnikliwe recenzje powinny także być cenną pomocą w doskonaleniu projektów grantowych. Przygotowanie takiej informacji zwrotnej stanowi jednak duże wyzwanie. Biorąc pod uwagę, że średnio tylko ok. 15% wniosków otrzymuje finansowanie, o niepowodzeniu wielu pozostałych decydują często nie tyle konkretne słabości, co raczej porównanie z innymi wnioskami.

Od wielu lat Fundacja umożliwia także wnioskodawcom odwołanie się od wyników oceny. Choć bierzemy pod uwagę możliwość błędu ekspertów, ograniczenia czasu i kosztów prowadzenia konkursów, wykluczają w praktyce merytoryczną polemikę w recenzjach i odwołania dotyczą uchybień formalnych. Aby zmniejszyć prawdopodobieństwo niesprawiedliwej oceny, każdy wniosek podlega ocenie wielu ekspertów.

Rekrutacja w programach

Podstawowym celem programów FNP jest umożliwienie młodym naukowcom zdobywania wiedzy i doświadczeń w zespołach prowadzonych przez wybitnych badaczy z całego świata. W tym celu Fundacja finansuje zespoły badawcze. Wybierając laureatów o znaczącym międzynarodowym dorobku badawczym, powierza im zadanie rekrutacji studentów, doktorantów lub młodych doktorów. Kluczowe dla tego działania jest zapewnienie otwartych, międzynarodowych konkursów i

przejrzystych, sprawiedliwych zasad rekrutacji. Grantobiorcy FNP otrzymują szczegółowe zalecenia w tym zakresie, łącznie z wzorami ogłoszeń rekrutacyjnych oraz informacją, gdzie powinny one być zamieszczone. Przedstawiciele FNP uczestniczą, jak obserwatorzy, w procesach rekrutacji, a protokoły z tych procesów są podstawą wypłaty wynagrodzeń. Procesy rekrutacyjne w finansowanych przez Fundację projektach, podlegają systematycznej ewaluacji.

W części programów FNP rekrutacja młodych doktorów i liderów grup powierzona jest specjalnym komitetom monitorującym rozwój projektu (międzynarodowy komitet naukowy w programie MAB, i zespół zarządzający w programie TEAM-NET). Udział dotychczasowych pracowników tej samej instytucji w bywa także ograniczony warunkami programu (TEAM-NET).

Warunki pracy w projektach

Fundacja mniej zatrudnia bezpośrednio naukowców, ale zabiega o to, by w ramach swoich programów, zagwarantować im możliwie atrakcyjne warunki pracy. Umowy grantowe zobowiązują instytucje, w których realizowany jest grant do zapewnienia bezpiecznych, odpowiednich i w miarę możliwości stabilnych warunków. W większości programów, naukowcy (w tym młodzi doktorzy) muszą być zatrudnieni na umowę o pracę. Zasadnicze z naszego punktu widzenia znaczenie ma także atrakcyjny poziom wynagrodzeń. Zabiegamy o to, by wysokość wynagrodzeń i stypendiów w naszych programach nie odbiegała od kwot przewidzianych w programach Komisji Europejskiej (*The Marie Skłodowska-Curie Actions*). Fundacja asygnuje odpowiednie kwoty na wynagrodzenia i stypendia w budżetach programów i sugeruje ich poziom w dokumentacji programowej.

Programy FNP umożliwiają elastyczny i niepełny czas pracy w finansowanych projektach. Aby umożliwić naukowcom koncentrację na pracy badawczej, Fundacja rekomenduje beneficjentom, by obowiązki dydaktyczne pracowników naukowych nie przekraczały 60 godzin rocznie (w przypadku doktorantów limit ten wynosi 45 godzin).

Fundacja uwzględnia również specyfikę sytuacji kobiet w nauce, oferując kierownikom projektów m.in. możliwość zwiększenia czasu realizacji projektów, w szczególności w sytuacji urodzenia lub przysposobienia dziecka.

Międzynarodowe środowisko badawcze

Jednym z celów Fundacji jest zwiększanie udziału Polski w światowej nauce. Dążymy do tego poprzez wpieranie wysokiej jakości badań i wprowadzanie dobrych światowych praktyk w zakresie identyfikowania tematów badawczych, polityki personalnej oraz komercjalizacji wyników prac B+R. Zależy nam na tym, by przyciągać do Polski naukowców z całego świata, zarówno Polaków powracających z zagranicy, jak i cudzoziemców. Z satysfakcją odnotowujemy rosnący udział cudzoziemców w zespołach rekrutowanych w programach Fundacji. Obcokrajowcy stanowią 14,7%, czyli 149 na 1012 osób zatrudnionych we wszystkich projektach Działania 4.4. POIR oraz 33,2%, czyli 66 z 199 osób zatrudnionych w grantach 4.3 POIR. Jednocześnie jednak jesteśmy coraz bardziej świadomi trudności, z jakimi borykają się oni po przyjeździe do Polski. Jak wynika z przeprowadzonego przez nas badania doświadczeń cudzoziemców uczestniczących w projektach współfinansowanych przez FNP, atrakcyjność pracy badawczej w naszym kraju mocno ograniczają problemy związane z ich formalnym statusem (tzw. Karta pobytu), a także bariery komunikacyjne iniejednokrotnie brak przygotowania polskich instytucji do przyjmowania obcokrajowców. W wielu miejscach cudzoziemcy są bardzo nieliczni i ich polscy koledzy nie mają nawyku prowadzenia rozmów języku angielskim. W rezultacie, tylko około jednej trzeciej respondentów badania ilościowego czuje się w pełni włączona w komunikację w grupie. Jedynie 17% respondentów czuje się w pełni włączona w naukowe życie swojej polskiej instytucji. Jedna trzecia badanych (34%) podpisuje się pod stwierdzeniem, że „chcieliby być bardziej aktywni, ale niewiele dzieje się w ich instytucji po angielsku”. Wreszcie 42% respondentów

wyraża opinię, że wydarzenia towarzyskie i networkingowe w ich instytucji ogłaszane są wyłącznie w języku polskim.

Chcemy podejmować działania ułatwiające integrację cudzoziemców z polskim środowiskiem oraz wspierać nasze instytucje badawcze w tym zadaniu.

Równowaga płci

Od wielu lat Fundacja monitoruje udział kobiet wśród wnioskodawców i laureatów swoich konkursów. Statystyki konkursów wskazują na niedoreprezentowanie kobiet, zwłaszcza na bardziej zaawansowanych etapach kariery oraz w pewnych obszarach nauki. Dotyczy to zarówno wnioskodawców, jak grantobiorców FNP, przy czym współczynnik sukcesu dla obu płci nie jest znacząco zróżnicowany. Przez wiele lat Fundacja stała na stanowisku, że właściwym podejściem do problemu nierównowagi płci jest konsekwentne stosowanie zasady niedyskryminacji. Stopniowo wprowadzano jednak coraz więcej działań na rzecz zwiększania partycypacji kobiet w nauce. Po pierwsze wydłużono kryteria dostępu w konkursach przeznaczonych dla młodych badaczy (START, FIRST TEAM), tak by uwzględnić macierzyństwo. Po drugie wprowadzono programy umożliwiające powrót do pracy badawczej po przerwie związanej z rodzicielstwem (program POMOST, a następnie POWROTY).

W 2021 r. Fundacja przyjęła politykę „*Wspierania równości i różnorodności*”, w której formułuje swoje cele, zasady działania oraz mechanizmy interwencji i monitoringu w tym zakresie

Celem Fundacji jest rozwój naukowców i umożliwienie im pełnego wykorzystania swoich zdolności i pasji badawczych. Działania na rzecz różnorodnego środowiska naukowego – nie tylko ze względu na płeć, ale również inne cechy osobiste – są więc także pracą nad podniesieniem jakości uprawianej nauki. Jesteśmy świadomi, że zapewnienie realnej równości szans grupom narażonym na dyskryminację w rozwijaniu kariery naukowej jest trudne ze względu na strukturalne i historycznie ugruntowane bariery. Nie zwalnia nas to jednak z poczucia odpowiedzialności za współtworzenie kultury akademickiej i wspieranie najlepszych naukowców.

Fundacja dąży również do zwiększenia udziału kobiet wśród recenzentów, panelistów oraz naukowców nominujących kandydatów do Nagrody FNP. W latach 2020-21 udział kobiet wśród recenzentów wzrósł do 24% (z 19% w latach 2012-2016). Wyzwaniem w wyrównywaniu udziału kobiet wśród ekspertów jest mniejsza reprezentacja kobiet wśród naukowców na zaawansowanym etapie kariery, zwłaszcza w pewnych dziedzinach nauki. Kluczowym kryterium wyboru ekspertów są ich kompetencje merytoryczne w obszarze badań, którego dotyczy wniosek. Biorąc pod uwagę presję czasu oraz przeciążenie naukowców zadaniami recenzentkimi, nie zawsze udaje się osiągnąć pożądane proporcje. Fundacja dąży jednak i będzie dążyć do tego celu.

Zależy nam na zwiększaniu promocji kobiet i ich osiągnięć w nauce. FNP jest pierwszym polskim partnerem projektu *AcademiaNet* – inicjatywy Fundacji Boscha, polegającej na stworzeniu międzynarodowej bazy danych kobiet – ekspertek, w celu promowania sukcesów naukowych kobiet, a także zwiększania ich zaangażowania w ciałach decyzyjnych. Rolą Fundacji jest nominowanie polskich kobiet-naukowców do udziału w tym projekcie.

Kształcenie badaczy i podnoszenie kwalifikacji

Wysoka jakość kształcenia młodych naukowców jest jednym z podstawowych elementów misji Fundacji. Pod tym kątem w dużej mierze oceniane są wnioski w naszych konkursach. Jakość proponowanych badań analizowana jest nie tylko pod kątem wkładu w rozwój nauki, ale i znaczenia dla rozwoju karier uczestników projektów. W tym kontekście, między innymi, rozpatrywane są wskaźniki projektów w postaci publikacji członków zespołu i zdobywanych przez nich stopnie naukowe.

Możliwości kształcenia badaczy są również brane są pod uwagę przy ocenie partnerstwa w grantach: od partnerów z innych ośrodków badawczych, w tym przede wszystkim zagranicznych lub komercyjnych oczekuje się aktywnego udziału w rozwijaniu kompetencji uczestników projektów. Programy Fundacji projektowane są z myślą o wspieraniu zespołów o adekwatnej skali i strukturze, tak by zapewnić młodym badaczom opiekę naukową wysokiej jakości. Zasady tej opieki reguluje *Kodeks etyczny beneficjentów i kandydatów w programach FNP*. Jakość kształcenia doktorantów w finansowanych projektach jest również starannie ewaluowana.

W miarę możliwości finansowych FNP oferowała naukowcom również wsparcie szkoleniowe. Prowadzony w latach 2007-2015 projekt SKILLS miał na celu doskonalenie kwalifikacji w zakresie zarządzania projektami i zespołami badawczymi, rozwój umiejętności z zakresu komunikacji naukowej i kształtowanie postaw proinnowacyjnych. W ramach projektu Fundacja oferowała szkolenia oraz mentoring, coaching oraz program stażowy. Prowadziła także konkursy na pomysły popularyzatorskie, interdyscyplinarne oraz komercjalizacyjne. Idea takiego wsparcia jest nam nadal bardzo bliska. Choć obecnie przekracza ono nasze możliwości finansowo-kadrowe, w naszych grantach przewidujemy możliwość finansowania potrzebnych szkoleń: można na ten cel przeznaczyć do 30% budżetu projektu.

Wolność naukowa i kodeksy etyczne

Fundacja przestrzega zasady wolności badań naukowych. Naukowcy swobodnie identyfikują problemy, stawiają hipotezy i dobierają metody badawcze. Ich naukowa autonomia jest również gwarantowana w umowach o dofinansowanie podpisywanych z instytucjami, w których realizowane są granty. Jedynym limitem są etyczne i zawodowe standardy oraz ograniczenia prawne i finansowe.

Zachowywanie standardy etyczne i upowszechnianie najlepszych praktyk w tym zakresie jest jednym z priorytetów FNP. Już wiele lat temu Fundacja wprowadziła kodeksy etyczne, definiując zasady i wartości obowiązujące jej pracowników, ale i także beneficjentów, kandydatów oraz recenzentów. Dotyczą one m.in. kwestii rzetelności naukowej, wspierania młodych badaczy, poszanowania prawa, w tym prawa własności intelektualnej, przestrzegania zasady autorstwa, poszanowania dorobku i samodzielności innych naukowców, niezależnie od zajmowanego przez nich miejsca w hierarchii akademickiej. Kodeks piętnuje plagiaryzm, fałszowanie wyników lub dyskryminację. Pracownicy Fundacji zobowiązani są *Kodeksem Etycznym Fundacji na rzecz Nauki Polskiej* do traktowania naukowców z zachowaniem obiektywizmu, poufności, transparentności, równości, życzliwości, profesjonalizmu i odpowiedzialności. Oba kodeksy mają dynamiczny charakter i są uzupełniane w miarę pojawiania się nowych wyzwań.

Aby umożliwić ocenę stosowania zasad kodeksu ustanowiony został *Regulamin postępowania w FNP w sytuacji potencjalnego naruszenia zasad etycznych lub niestosowania dobrych praktyk w działalności naukowej* oraz powołana *Komisji Etyki i Dobrych Praktyk*.

O możliwości naruszenia zasad etycznych, Fundację może poinformować każda osoba posiadająca takie informacje (zaś pracownicy i eksperci Fundacji, mają taki obowiązek). Szczegóły podane są na stronie internetowej FNP (możliwość zgłoszenia pod adresem e-mail: etyka@fnp.org.pl)

Odpowiedzialność zawodowa

Fundacja finansuje zarówno badania podstawowe, jak i transfer ich wyników do praktyki gospodarczej. W zależności od rodzaju badań, a także rodzaju i skali projektu, inne są oczekiwania, co do rezultatów. Zawsze jednak finansowane przez nas badania mają służyć dobru społecznemu i zmierzać do poszerzenia granic wiedzy naukowej oraz do rozwoju cywilizacyjnego Polski. Kandydaci i beneficjenci muszą przestrzegać przepisów regulujących warunki ich badań i wydatkowania przyznanych środków

zgodnie z obowiązującymi w Polsce prawem. Są również zobowiązani są do przestrzegania zasad starannego, przejrzystego i efektywnego zarządzania finansami.

FNP udostępnia mechanizm, który umożliwia sygnalizowanie potencjalnych nieprawidłowości, nadużyć lub podejrzeń ich występowania, za pośrednictwem poczty elektronicznej (pod adresem e-mail: zglosnaduzycie@fnp.org.pl)

Fundacja wymaga zabezpieczenia i starannego przechowywania pierwotnych wyników badań, które powinny opierać się na weryfikowalnych świadectwach i mieć właściwą formę zapisów dla metodologii w danej dziedzinie nauki. Oczekuje również odpowiedzialnego zarządzania tymi danymi, z uwzględnieniem zasady poufności i praw intelektualnych. Odpowiedzialne upowszechnianie wyników jest jednym z podstawowych oczekiwań Fundacji. Zależy nam nie tylko na tym, by wyniki były upubliczniane, np. w formie publikacji, czy wystąpień konferencyjnych, ale by były to dokonania wysokiej jakości, liczące się w międzynarodowym obiegu. Zależy nam również na odpowiedzialnym zabezpieczeniu praw intelektualnych w przypadku wyników, które podlegają mogą komercjalizacji.

Zaangażowanie społeczne

Przybliżanie odkryć naukowych społeczeństwu jest ważnym aspektem nauki. Prowadzony w latach 2007-2015 projekt SKILLS służył m.in. wspieraniu naukowców w popularyzacji i komunikowaniu treści naukowych osobom nie będącym specjalistami w danej dziedzinie. Fundacja aktywnie promuje osiągnięcia swoich beneficjentów na swojej stronie internetowej, w tradycyjnych i społecznościowych mediach oraz podczas organizowanych przez siebie uroczystości. W 2016 r. ustanowiono *wyróżnienie im. prof. Macieja W. Grabskiego* za działania na rzecz rozumienia nauki w społeczeństwie. Może być ono przyznane osobom, które promują i wyjaśniają metody naukowego wnioskowania, prezentują wpływ nauki i uczonej na rozwój cywilizacyjny Polski, przedstawiają w przystępny sposób wyniki prac badawczych, edukują społeczeństwo w zakresie rozróżniania „dobrej” i „złej” nauki, tj. badań opartych na rzetelnej metodzie i racjonalnym wnioskowaniu od badań niespełniających tych kryteriów, a także upowszechniają zweryfikowane badawczo argumenty naukowe w debacie publicznej.

Jedną z form upowszechniania wiedzy naukowej i wzmocnienia rozumienia roli nauki w społeczeństwie są prowadzone regularnie przez Fundację spotkania w cyklu „Wielogłos o Monografiach FNP”, podczas których autorzy publikowanych przez FNP monografii, wraz z innymi specjalistami uczestniczą w publicznych dyskusjach. W 2021 r. w obliczu pandemii COVID, Fundacja podjęła wysiłek wyjaśnienia społeczeństwu wątpliwości dotyczących pandemii i jej zapobiegania, w tym szczepień. Zorganizowano szereg debat publicznych, podczas których eksperci w przystępny sposób wyjaśniali stan wiedzy w tym zakresie. Chcemy nadal pomagać w rozwijaniu - oparciu o badania naukowe - wiedzy społeczeństwa w na temat ważnych dla niego zagadnień oraz istoty nauki.